

Костецький Я. І.
кандидат економічних наук,
доцент кафедри аудиту, ревізії та аналізу
Тернопільського національного економічного університету

Kostetsky Y. I.
PhD in Economics, Associate Professor,
Department of Audit, Revision and Analysis
Ternopil National Economic University

ВПЛИВ ГЛОБАЛІЗАЦІЇ НА ТРАНСФОРМАЦІЙНІ ПРОЦЕСИ В АГРАРНОМУ СЕКТОРІ ЕКОНОМІКИ УКРАЇНИ

INFLUENCE OF GLOBALIZATION ON TRANSFORMATION PROCESSES IN THE AGRICULTURAL SECTOR UKRAINE

Анотація. У роботі проаналізовано сучасний стан розвитку тваринництва в підприємствах різних організаційно-правових форм господарювання. Розглянуто основні проблеми виробництва тваринницької продукції та запропоновано заходи щодо підвищення її економічної ефективності. Встановлено, що виробництво м'ясо-молочної продукції повинно стати невід'ємною складовою частиною реформування аграрного сектора економіки України. Обґрунтовано пропозиції для стабілізації виробництва тваринницької продукції в умовах трансформації виробничої структури аграрних підприємств і адаптації товаровиробників до ринкових умов господарювання.

Ключові слова: тваринництво, молочне скотарство, яловичина, ефективність, державна підтримка.

Вступ та постановка проблеми. Трансформація економіки України до ринкових відносин зумовлює необхідність перегляду підходів до прискорення шляхів відновлення та інноваційного розвитку м'ясо-молочного скотарства, адже для збалансованого харчування та підвищення працездатності населення продовольчі продукти повинні бути високої якості і в широкому асортименті. Це вимагає комплексного відродження тваринницької галузі, для якої необхідні значні кошти для оновлення матеріально-технічної бази, закупівлі високопродуктивних тварин. Розв'язання зазначеної проблеми має важливе значення для агропромислового виробництва, оскільки без державного регулювання м'ясо-молочна продукція є малорентабельною і навіть збитковою. Тому потребує вирішення питання вдосконалення цінового механізму на державному рівні та встановлення справедливої ціни, яка б відшкодовувала сільськогосподарським товаровиробникам витрати та сприяла одержанню прибутків.

Аналіз останніх досліджень і публікацій. Проблеми розвитку тваринницької галузі, підвищення ефективності виробництва м'ясо-молочної продукції досліджували такі вчені, як: Андрійчук В.Г., Березівський П.С., Гайдуцький П.І., Зінчук Т.С., Лузан Ю.Я., Малік М.Й., Месель-Веселяк В.Я., Молдаван Л.В., Пархомець М.К., Пасхавер Б.Й., Пуцентейло П.Р., Саблук П.Т., Станько В.Ю., Черевко В.Г., Шпичак О.М., Шубравська О.В. та ін.

Проте вплив глобалізаційних процесів на розвиток аграрного ринку зумовив необхідність вирішення низки дискусійних теоретичних та практичних питань, які пов'язані із дослідженням чинників економічної ефективності функціонування сільськогосподарських підприємств.

Метою даної роботи є вивчення та аналіз сучасних проблем розвитку тваринницької галузі сільськогосподарських підприємств, пошук шляхів ефективного функціонування молочного та м'ясного скотарства.

Результати дослідження. Тваринництво є важливою сільськогосподарською галуззю, що виробляє близько

половини валової продукції, забезпечує населення важливими продуктами харчування.

Сповільнення темпів розвитку галузі почалося на початку 90-х років минулого століття, що призвело до скорочення кількості поголів'я худоби в сільськогосподарських підприємствах, ліквідації державної підтримки, а лібералізація цінової політики сприяла значному диспаритету цін на сільськогосподарську та промислову продукцію. Внаслідок таких дестабілізуючих процесів у галузі сільськогосподарські підприємства погіршили показники господарської діяльності. Тваринництво стало збитковою галуззю, що сприяло скороченню виробництва продукції [1; 2].

Молочне скотарство – тваринницька галузь, яка тривалий час розвивалася шляхом розширеного відтворення, опинилася у скрутному становищі. На початок незалежності України поголів'я корів в усіх категоріях господарств становило 8 378,2 тис. голів, обсяги виробництва молока досягли 24 508,3 тис. т (472,3 кг на одну особу), а виробництво м'яса всіх видів становило 4 357,8 тис. т (84,0 кг на одну особу) [3].

Значна частина сільськогосподарських підприємств практично повністю ліквідували молочне поголів'я. Так, станом на 1 січня 2015 р. обсяги виробництва молока скоротилися до 11 132,8 тис. т, виробництво на одну особу – до 258,9 кг, виробництво м'яса (у забійній вазі) – 2359,6 тис. т і 54,9 кг відповідно. Низька ефективність виробництва сприяла підвищенню собівартості виробленої продукції.

Важко не погодитись із думкою проф. Пархомця М.К., який зазначає, що собівартість тваринницької продукції залишається високою і має тенденцію до суттєвого зростання. Головним напрямом зниження собівартості продукції та підвищення економічної ефективності галузі тваринництва є зростання продуктивності тварин та концентрації тварин, чітко простежується закономірність зниження собівартості продукції, зростає якість тваринницької продукції, і на цій основі збільшається ціни реалізації та дохідності тваринництва [4, с. 99].

Негативний стан м'ясо-молочного тваринництва характерний для усіх регіонів України, включаючи і Тернопільську область (табл. 1). Аналіз статистичних даних свідчить, що в усіх категоріях господарств області поголів'я ВРХ знизилось в 5,7 рази, тоді як у сільськогосподарських підприємствах – у 22,6 рази, в господарствах населення – у 2,1 рази. Тільки за 2014 р. порівняно із 1990 р. поголів'я корів зменшилося на 203,5 тис. голів, у тому числі в сільськогосподарських підприємствах – на 155,3 тис. голів, в господарствах населення – на 48,2 тис. голів.

Таблиця 1
Динаміка поголів'я худоби та птиці в господарствах Тернопільської області (на кінець року, тис. голів)

Показники	1990 р.	2000 р.	2010 р.	2014 р.
Сільськогосподарські підприємства				
Велика рогата худоба, у тому числі корови	664,1	132,4	26,6	28,4
Свині	165,4	37,9	9,0	10,1
Вівці та кози	296,6	38,5	109,3	181,7
Птиця	143,7	0,4	0,4	0,5
Господарства населення				
Велика рогата худоба, у тому числі корови	1324,8	108,6	760,5	1455,5
Свині	286,6	255,1	155,8	134,9
Вівці та кози	137,9	155,6	102,9	89,7
Птиця	330,9	238,2	260,4	244,8
	9,6	15,6	10,8	12,3
	3930,7	4034,6	3576,2	3563,2

Джерело: [5]

Зміни в чисельності поголів'я корів вплинули на скорочення обсягів виробництва молока, яке відбулося переважно за рахунок сільгоспідприємств. Навіть господарствам, які протягом останніх років постійно збільшували його виробництво, не вдалося компенсувати загальне зменшення обсягів виробництва молочної продукції. Обсяг виробництва молока в 2014 р. у господарствах усіх категорій порівняно із 1990 р. знизився на 41,6%, у сільськогосподарських підприємствах – на 89,3%, а в господарствах населення він зріс на 35,7%. Загалом, за останні 25 років спостерігається тенденція до зниження виробництва молока в середньому на 1,7% щорічно.

Позитивним є те, що поряд зі скороченням поголів'я спостерігається ріст молочної продуктивності в розрахунку на одну корову. За досліджуваний період помітно зросла продуктивність корів у господарствах населення (з 2 285 кг у 1990 р. до 4 769 кг у 2014 р.) у сільськогосподарських підприємствах із 2 930 кг до 5 469 кг відповідно.

Проте, незважаючи на загальне зменшення обсягів виробництва молока, господарства населення залишаються основними його виробниками, їх частка становить 89,0% загального обсягу виробленого молока всіма категоріями господарств області в 2014 р., тоді як у 1990 р. їх питома вага становила 38,9%. Зменшення обсягів виробництва молока вплинуло на обсяги виробництва молокопродуктів та їх споживання в розрахунку на одну особу.

Що стосується м'ясного скотарства, то воно є однією із небагатьох галузей тваринництва, яка, незважаючи на заходи державної підтримки, як і в дореформений період, так і в ринкових умовах, розвивалась екстенсивним шляхом, унаслідок чого виробництво продукції було нестабільним і мало тенденцію до скорочення. Особливо гостро це проявляється з переходом аграрної сфери на ринкові засади господарювання. У цей період відбулося різке скорочення поголів'я в традиційних для України регіонах розведення ВРХ.

Як зазначає акад. Саблук П.Т., «у тваринництві залишається проблемною незабезпеченість потреби населення в продуктах галузі, низька продуктивність худоби внаслідок незбалансованої, а часто і недостатньої годівлі тварин, руйнування великої кількості тваринницьких ферм і комплексів, що веде до зростання собівартості продукції» [6, с. 72].

Так, виробництво м'яса всіх видів (у забійній вазі) у 2014 р. становило 53,9 тис. т порівняно із 123,3 тис. т у 1990 р., що становить, відповідно, 50,3 кг та 105,1 кг на одну особу. Найбільш ефективним напрямом у вирішенні питання ефективного розвитку галузі є спеціалізація і концентрація виробництва, переведення м'ясного скотарства на ресурсозберігаючі технології, які сприяють підвищенню продуктивності ВРХ м'ясних порід при максимальному врахуванні особливостей тварин та природно-економічних умов регіонів.

Чисельність корів є важливим факторним показником, від якого у значній мірі залежать обсяги виробництва яловичини. У 2014 р. в усіх категоріях господарств області обсяг виробництва яловичини становив 13,6 тис. т, що в 5,6 разів менше, ніж у 1990 р. Даний вид м'ясної продукції виробляється в основному у фермерських господарствах та господарствах населення.

Для збільшення виробництва яловичини сільгоспвиробникам необхідно нарощувати поголів'я корів, застосовувати інтенсивне вирощування і відгодівлю молочного стада в усіх господарствах різних форм власності, поглибити спеціалізацію виробництва.

Вагоме значення для збільшення виробництва яловичини мають генетичне поліпшення продуктивних якостей тварин, покращання селекційної роботи, впровадження збалансованих кормових раціонів годівлі відповідно до породи та віку тварин із додаванням комплексу вітамінів та кормових добавок, оптимальні строки забою тварин.

На сучасному етапі реформування аграрної економіки значні обсяги виробництва м'яса зосереджені в господарствах населення (58,1% загального обсягу), а система реалізації їхньої продукції не упорядкована. Посередники скуповують худобу за низькими цінами, що призводить до негативних наслідків. М'ясопереробні підприємства знаходяться в критичному стані, практично припинили свою діяльність.

Виходячи із такого становища, проф. Пуцентейло П.Р. наголошує, що низький рівень ефективності тваринництва зумовлений диспаритетом цін та скороченням державного фінансування і підтримки галузі. В аграрному секторі відбулись структурні зміни в чисельності поголів'я великої рогатої худоби між сільськогосподарськими підприємствами і господарствами населення. Особливо кризове становище склалося в сільськогосподарських підприємствах. Якщо основна частина поголів'я ВРХ до 1991 р. була зосереджена саме в сільськогосподарських підприємствах, то в подальшому поголів'я почало швидко скорочуватись. Причинами цього були відсутність обігових коштів та значна заборгованість, що спонукали господарства проводити розрахунки худобою, низький рівень ветеринарно-профілактичної роботи, що призводить до загибелі і вимушеного забою тварин [7, с. 153].

У даний час більшість продукції тваринництва виробляється господарствами населення та фермерськими господарствами. Тому в цих господарствах необхідно розробити заходи щодо адаптації виробничих потужностей товаровиробників до умов ринку, адже вони є стабілізуючою формою господарювання, що стримує спад виробництва продукції та забезпечує розвиток сільської місцевості. Тут доцільно використати переваги сучасних технологій вирощування сільськогосподарських тварин.

Виробництво свинини (у забійній вазі) в усіх категоріях господарств області в 2014 р. становило 28,4 тис. т, що становить 52,7% від загального обсягу виробництва м'яса в області.

Поголів'я свиней у всіх категоріях господарств області порівняно із 1990 р. скоротилось на 19,1% і становило в 2014 р. 426,5 тис. голів. Збільшення відбулося лише у фермерських господарствах, яке склало 10,2 тис. голів порівняно з 0,9 тис. голів у 1995 р. [5].

На сьогоднішній день основним завданням поряд зі збільшенням обсягів виробництва свинини є зниження затрат праці та коштів на одиницю продукції. Виходячи з цього, стратегічними заходами розвитку галузі свинарства має стати впровадження у виробництво чіткої системи племінних і товарних господарств, зміцнення кормової бази, підвищення якості кормів, формування свинарських ферм і комплексів раціонального розміру (12–24 тис. голів), зниження собівартості продукції свинарства на основі розробки екологічно безпечних, енергота ресурсозберігаючих технологій тощо [9–11].

Вартим наслідування та повчальним для вітчизняних товаровиробників м'яса та молока має стати досвід країн ЄС, де проблема забезпечення населення цими продуктами вирішується за рахунок інтенсивних технологій утримання скотарства, в якому основних забезпечуючим елементом аграрного сектору ЄС є велика рогата худоба. Тому використання зарубіжного досвіду та передових технологій позитивно вплине на розвиток вітчизняного тваринництва. Виробництво та споживання яловичини і телятини в країнах ЄС у 2011 р. становило понад 8 млн. т. Зростання чисельності населення за останні 20 років у цих країнах призвело до збільшення споживання м'яса на душу населення на 30%.

Значна частина виробництва яловичини в країнах ЄС базується на використанні телят із молочного стада,

що доповнюють забоем старих, вибракуваних молочних корів, тому зниження виробництва в молочному секторі є однією з головних причин падіння обсягів виробництва яловичини в країнах ЄС.

Розміри та способи виробництва яловичини змінюються як між країнами, так і всередині країн ЄС, залежно від географічного розташування та наявних ресурсів, кормової бази [12].

Висновки. Проведене дослідження основних чинників виробництва м'ясо-молочної продукції засвідчує про низький рівень розвитку цього сегменту вітчизняної аграрної сфери. Низькі реалізаційні ціни на сільськогосподарську продукцію не забезпечують покриття витрат виробництва, призводять до скорочення поголів'я худоби та птиці у сільськогосподарських підприємствах. Унаслідок дестабілізуючих процесів в аграрному секторі економіки всі сільськогосподарські підприємства, які займалися виробництвом тваринницької продукції, погіршили показники господарської діяльності.

Вивести із кризового становища підприємств – виробників м'ясної та молочної продукції можна лише за умови підвищення інтенсивності ведення м'ясо-молочного тваринництва як сільськогосподарських підприємствах, так і в господарствах населення.

Позитивні зрушення у виробництві цієї продукції можна отримати, здійснивши низку першочергових заходів:

- забезпечити диференційовану фінансову підтримку виробників м'ясної та молочної продукції;
- розробити гнучку, дієву систему пільгового кредитування для розвитку тваринництва;
- всесторонньо сприяти створенню та модернізації існуючих виробництв у високотоварні господарства;
- запровадити мінімальні закупівельні ціни на сільськогосподарську продукцію з метою отримання виробниками прибутку для розширеного відтворення.

Список використаних джерел:

1. Гайдуцький П.І. Про основні засади реформування системи державної підтримки сільського господарства та сільської території / П.І. Гайдуцький // Економіка АПК. – 2005. – № 11. – С. 43–50.
2. Лузан Ю.Я. Аспекти підвищення продуктивності виробництва в АПК. / Ю.Я. Лузан // Продуктивність агропромислового виробництва. – 2006. – № 4. – С. 21–25.
3. Сільське господарство України-2014: стат. зб. [Електронний ресурс]. – Режим доступу: <http://www.ukrstat.gov.ua>.
4. Пархомець М.К. Організаційно-економічний механізм підвищення дохідності сільськогосподарських підприємств регіону: теорія, методика, практика: [монографія] / М.К. Пархомець, В.В. Гудак – К., 2014. – 256 с.
5. Статистичний щорічник Тернопільської області за 2014 рік: стат. зб. [Електронний ресурс]. – Режим доступу: <http://www.te.ukrstat.gov.ua>.
6. Організаційно-економічна модернізація аграрної сфери: наукова доповідь / За ред. акад. НААН П.Т. Саблука. – К.: ННЦ ІАЕ, 2011. – 342 с.
7. Пуцентейло П.Р. Конкурентоспроможність м'ясного скотарства України: теорія і практика: [монографія] / П.Р. Пуцентейло. – Тернопіль: ТНЕУ, 2011. – 420 с.
8. Кон'юнктура та перспективи світових аграрних ринків: [монографія] / І.М. Волкова, О.М. Варченко, В.Є. Данкевич [та ін.]; під. ред. Т.О. Зінчук. – К.: Центр учбової літератури, 2013. – 672 с.
9. Месель-Веселяк В.Я. Напрями забезпечення конкурентоспроможності аграрного виробництва / В.Я. Месель-Веселяк // Економіка АПК. – 2009. – № 10. – С. 7–14.
10. Молдаван Л.В., Шубравська О.В. Інвестиційні пріоритети у сфері розвитку агропромислового виробництва України та механізми їх реалізації / Л.В. Молдаван, О.В. Шубравська // Економіка України. – 2015. – № 4. – С. 78–87.
11. Пасхавер Б.Й. Концентрація та ефективність сільського господарства / Б.Й. Пасхавер // Економіка АПК. – 2013. – № 1. – С. 16–23.
12. Станько В.Ю. Європейські тенденції розвитку м'ясного скотарства / В.Ю. Станько // Збірник наукових праць Таврійського державного агротехнологічного університету (економічні науки). – Мелітополь, 2012. – № 2 (18). – Т. 1. – С. 361–367.

Аннотация. В работе проанализировано современное состояние развития животноводства в предприятиях различных организационно-правовых форм хозяйствования. Рассмотрены основные проблемы производства животноводческой продукции и предложены меры по повышению ее экономической эффективности. Установлено, что производство мясомолочной продукции должно стать неотъемлемой составной частью реформирования аграрного сектора экономики Украины. Обоснованы предложения по стабилизации производства животноводческой продукции в условиях трансформации производственной структуры аграрных предприятий и адаптации товаропроизводителей к рыночным условиям хозяйствования.

Ключевые слова: животноводство, молочное скотоводство, говядина, эффективность, государственная поддержка.

Summary. The paper deals with the current state of development of livestock enterprises of different organization forms. The main problems of livestock production and proposed measures to improve its economic efficiency is considered. The author proposed production of meat and dairy products should be an integral part of the reform of the agricultural sector of Ukraine. Suggestions to stabilize livestock production in terms of transformation of the production structure of agricultural enterprises and producers adapt to market conditions have been researched.

Key words: livestock, dairy cattle, beef, efficiency, government support.